

THE FICTIONAL AUTOBIOGRAPHY IN MARGUERITE YOURCENAR'S MEMOIRS OF HADRIAN

Irina Dincă

Assist., PhD, West University of Timișoara

Abstract: This paper will focus on the literary mechanisms used by Marguerite Yourcenar to reconstruct the historical figure of the Roman emperor Hadrian in a fictional autobiography which combines the thorough historical documentation with the creative writing techniques. The first person narration gives the writer the opportunity to lend her voice to the character and to interweave evocation and imagination, even if the character deliberately turns unreliable. The literary techniques of the memoirs gives the character the possibility to rewrite history, his personal biography mirrored in the history of his predecessors, connecting his life to the spirit of his time. But the imaginary letter of Hadrian addressed to his follower, the future emperor Marcus Aurelius, doesn't write only a page of ancient history, but also a modern chronicle of the efforts of a man to free himself from the constraints of the human condition. Marguerite Yourcenar's aim is not only to enlighten the gallery of masks of a powerful personality, but also to go beyond them and to capture in words the fragility of a human being entering in death with open eyes.

Keywords: fictional autobiography, creative writing, memoirs, unreliable narrator, fictional masks

Această lucrare urmărește mecanismele literare la care recurge Marguerite Yourcenar pentru a reconstrui figura istorică a împăratului roman Hadrian într-o *autobiografie ficțională* care îmbină documentarea istorică temeinică și subtile tehnici de scriere creativă. Scriitoarea franceză recurge la ceea ce Hélène Jaccomard numește *autobiografie fictivă*, care ia „forma unei pseudo-autobiografii a unui personaj istoric”¹ în cazul *Memoriilor lui Hadrian*. Dimensiunea paradoxală a acestei formule este dată de situarea sa ambiguă între (auto)biografie și ficțiune. Pe de o parte, *Memoriile lui Hadrian* nu implică un *pact autobiografic*, definit de Philippe Lejeune drept identitatea declarată a instanțelor narrative autor – narator – personaj², întrucât numele autorului este diferit de cel al naratorului-personaj; pe de altă parte, textul nu se încadrează integral nici în sfera *pactului romanesc*³, întrucât personajul-narator poartă numele unei personalități istorice și proiecția lui romanescă este rodul unei documentări riguroase, de peste douăzeci de ani. Mai mult, nici *pactul referențial* – care caracterizează textele non-ficționale, urmărind „nu «efectul de real», ci imaginea realului”⁴ – se aplică doar parțial *Memoriilor lui Hadrian*, întrucât lacunele din informația istorică sunt completate prin mecanismele imaginației, depășind nu doar formula autobiografiei, ci și pe cea a biografiei. Dacă biografia presupune „narațiunea heterodiegetică”, în termenii lui Gerard Genette, la persoana a III-a, excluzând identitatea narator – personaj⁵, formula narativă din *Memoriile lui Hadrian* implică tocmai această identitate, înscriind textul în sfera „memoriilor imagine”: „Nici pact autobiografic, nici pact

¹ Hélène Jaccomard, *Lecteur et lecture dans l'autobiographie française contemporaine*, Editura Librairie Droz S. A., Geneva, 1993, p. 104.

² Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, Traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, București, 2000, p. 26.

³ *Ibidem*, p. 27

⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁵ *Ibidem*, p. 40.

biografic, ci ceea ce Lejeune numește pertinent «o minciună falsă»⁶. Sau, în viziunea lui Dorrit Cohn, „un pact dublu: un pact autobiografic încastrat într-un pact ficțional”⁷. Această paradoxală inseparabilitate a (auto)biograficului de ficțional dovedește posibilitatea contaminării lor reciproce, situație explicată de Gerard Genette prin estomparea granițelor dintre „povestirea ficțională” și „povestirea factuală”, astfel încât „non-ficțiunea se ficționalizează”, iar „ficțiunea se deficționalizează”⁸.

Arareori arcul unei vieți aproape complete e contemplat cu luciditate și detașare de cel ce se apropie timid de punctul terminus al unui destin. „Aidoma călătorului care navighează printre insulele Arhipelagului și vede către seară ridicându-se boarea luminoasă, descoperind încetul cu încetul linia țărmlui, eu încep să-mi întrezăresc conturul morții.”⁹ Iar când această privire ce alunecă dezinvolt pe limburile dintre viață și moartă îi aparține unui imperator, care până deunăzi a avut în mâini frâiele lumii, puntea ce se arcuiește între nașterea și sfârșitul său omenesc devine cupola unei epoci. Împrumutându-i vocea sa echilibrată împăratului Hadrian, scriitoarea franceză Marguerite Yourcenar izbutește să cuprindă dintr-o singură privire, suficient de distanțată, profilul unui om și cheia de boltă a unei lumi. Hadrian devine astfel un *personaj-efigie*, în termenii Magdei Ciopraga: „Cel care aspiră la totalitate rămâne o excepție, un izolat, o figură care se detașează de celelalte, în ciuda capacității sale de simpatie, înconjurat de lumea întreagă, dar în același timp circumscris de un cadru ca o medalie”¹⁰. Decantat după succesive reluări și renunțări, romanul din 1951 al lui Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*, și-a găsit centrul de greutate just: o voce rafinat cumpătată se face auzită din îndepărtatul secol al II-lea după Hristos, rămânând contemporană cu perioada de apogeu a Imperiului Roman, dar intrând totodată în secretă rezonanță cu marile obsesii ce plutesc în atmosfera anilor de cumpănă ai veacului XX. După cum subliniază Florin Bratu, figura lui Hadrian dobândește un caracter „transistoric”, depășind „frontierele timpului trăit în realitate de persoana istorică ce i-a servit drept matrice” prin „viziunile pe care le avansează”¹¹.

Intuind cu perspicacitate că Hadrian nu are nevoie de nici un intermediar pentru a se destăinui, romanciera învață să se așeze în umbră, să asculte și să tacă, lăsându-și personajul să-și conducă mărturisirea așa cum și-a rânduit viața și cum a cârmuit un imperiu, să-și desfășoare firul gândurilor în deplină libertate, într-un spectacol magistral orchestrat, prin care se desăvârșește „luarea în stăpânire a unei lumi interioare”. Marguerite Yourcenar îi conferă vanitosului Hadrian deplină autonomie, acceptându-i cu deferență luciditatea, dar și bravada, sobrietatea laolaltă cu inevitabilele stridențe sau rătăcirii, franchețea sau chiar... minciuna: „În unele momente, de altminteri puțin numeroase, mi s-a întâmplat chiar să simt că împăratul mințea. Trebuia atunci să-l las să mintă, ca noi toți.” Citind cu nesaț toate sursele descoperite despre Hadrian și epoca sa, dar și reconstituind aleasa bibliotecă adunată în zeci de ani de neobositul călător și parcursă pagină cu pagină de eruditul elenist sensibil la dansul subtil al ideilor și la cântecul grațios al versurilor, autoarea se lasă impregnată de spiritul augustei figuri, acceptând să-i fie un umil medium. De altfel, în convorbirile ei cu Matthieu Galey,

⁶ Martine Boyer-Weinmann, *La relation biographique. Enjeux contemporains*, Éditions Champ Vallon, Seyssel, 2005, p. 108.

⁷ Dorrit Cohn, *The Distinction of Fiction*, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1999, p. 33.

⁸ Gerard Genette, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Traducere și prefață de Ion Pop, Editura Univers, București, 1994, p. 159.

⁹ Voi cita fragmentele din roman din ediția: Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian urmate de Carnetele de note la Memoriile lui Hadrian*, Traducere din franceză și note de Mihai Gramatopol, Editura Humanitas Fiction, București, 2015.

¹⁰ Magda Ciopraga, *Marguerite Yourcenar, de la morale à l'écriture. Objectivité et présence de l'auteur*, Editura Fides, Iași, 2000, p. 16.

¹¹ Florian Bratu, *Marguerite Yourcenar. Memora identității: viziune și destin*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 47.

consemnate în volumul *Cu ochii deschiși*, Marguerite Yourcenar recunoaște acest efort de punere între paranteze a propriei personalități pentru a deveni o cutie de rezonanță pentru vocea personajului: „Este foarte sigur că tot efortul meu vrea să diminueze propria mea personalitate și să o șteargă pentru a auzi, pentru a mă lăsa în voia personajului, ceea ce are, admit, ceva dintr-un mediu”¹². Paradoxal însă, în sinuoasa căutare a celui alt, scriitoarea se va regăsi pe sine însăși, cu tot ce e mai adânc omenesc înlăuntrul ei: „Orice ființă care a trăit aventura umană este una cu mine.”

Memoriile lui Hadrian urmărește îndeaproape structura unui *bildungsroman* – consemnând nu doar formarea unui individ, ci și configurarea unei personalități ce își are întrețesut destinul cu cel al imperiului pe care îl conduce și pe care, mai ales, îl servește. Copilul curios și aventuros căruia bunicul cititor în stele îi prevestește că va stăpâni lumea, silitorul „student grec” care își va însuși cu râvnă matematicile și artele la Atena, oratorul ce îi va elabora vărului său Traian discursurile, soldatul ce își va încerca limitele în luptele de la frontierele turbulente, consulul ce își va consolida relațiile cu vecinii barbari în vederea unei păci durabile – toate aceste ipostaze anticipează figura migălos (auto)construită a împăratului ce redirecționează cursul istoriei, aducându-l pe un făgaș mai liniștit, dar nu mai puțin scânteietor. Marguerite Yourcenar l-a ales pe Hadrian din lanțul torsionat al cezarilor întrucât a presimțit că sub profilul său ușor infatuaț se ascunde un tulburător *Ianus bifrons*: cu un chip spre trecutul glorios și cu celălalt spre viitorul incert, aflat la *cumpăna apelor* Imperiului Roman, pe culmea dintre expansiune și decădere, împăratul ce impune prospera *Pax Romana* are avantajul unei duble priviri, deopotrivă retrospective și prospective. Recapitulativă și speculativă, viziunea lui Hadrian va pendula între o moștenire politică pentru care se va strădui să devină un iscusit continuator și o zestre culturală pe care se va osteni să o adune pentru visatele „metropole ale viitorului” ce „vor reîntrupa Roma”. Hadrian este veriga optimă, dospită de spiritul roman la momentul oportun, întruchiparea și totodată modelatorul unui *saeculum*: „Dar acestui spirit al vremii voi fi fost poate cel dintâi care i-am subordonat cu bună știință toate faptele mele, făcând din el altceva decât visul nebulos al unui filozof sau aspirația puțin cam vagă a unui principe bun. Și mulțumeam zeilor pentru că mi-a fost dat să trăiesc într-o epocă în care sarcina ce-mi revenea consta în a reorganiza cu prudență o lume și nu a scoate din haos o materie încă lipsită de formă sau în a mă culca pe un cadavru pentru a încerca să-l readuc la viață. Mă bucuram că trecutul ne era destul de lung spre a găsi exemple și nu prea împovărațor ca să ne strivească”.

Trecutul are rolul unei oglinzi aurite în apele căreia narcisistului Hadrian nu-i displace să se privească: în comparație cu figurile excesive ale predecesorilor, viciile strunite sub semnul moderației se estompează, umbrite de cununa virtuților înmănunchiate în *disciplina augusta*. După demențialele dezlănțuiri ale lui Nero, discretele ciudățenii ale lui Hadrian vor fi ușor iertate: prevăzătorul urmaș va ști cum să împace severitatea romană cu gusturile sale artistice, dramele sale amoroase ori oscilantele sale căutări spirituale, într-o calmă drămuire a vieții sale publice și a existenței sale private. După tirania lui Domițian, cele câteva crime pe care se va întemeia domnia lui Hadrian vor fi trecute sub tăcere de Senatul dornic de stabilitate și de poporul tânjind după pace. Rarele ieșiri violente ale unui cârmuitor pașnic vor fi privite ca excepția ce confirmă regula, tot așa cum mutilarea unui servitor într-un moment de furie nu va răsturna balanța ce se înclină în favoarea bunătății și omeniei, care l-au determinat pe împărat să impună reformele ce le-au adus sclavilor un tratament mai blând. După politica expansivă a lui Traian, ce a stors de vitalitate imperiul, i se vor trece cu vederea cele câteva campanii militare agresive. Neașteptata deschidere a lui Hadrian spre varietatea spirituală ce coexistă în *melting pot*-ul cultural al Imperiului Roman contrastează cu obtuzitatea sa în fața unor credințe esențial diferite de ale sale, cum ar fi iudaismul sau

¹² Marguerite Yourcenar, *Cu ochii deschiși. Convorbiri cu Matthieu Galey*, Traducere din limba franceză de Elena Bulai, Curtea Veche Publishing, București, 2007, p. 98.

creștinismul. Marguerite Yourcenar are înțelepciunea să îl păstreze pe Hadrian la egală distanță de panegiric și denigrare, nerefuzându-i nici un viciu, nici un exces, nici o rătăcire, nici o orbire dintre cele experimentate neîndoielnic de nesățiosul, curiosul și rafinatul împărat. În spatele zeului care se credea cu ingenuă sinceritate, Hadrian rămâne un om până în măduva oaselor, acea ciudată „grămadă de bine și rău, masa asta de specificități infime și bizare, care constituie o persoană”; armonizându-și excesele sub semnul dreptei măsuri, el și-a canalizat voința „spre a favoriza sensul divinului în om, fără a-i sacrifica totuși omenescul”. Să-i dăm Cezarului ce e al Cezarului, zeul va supraviețui prin avatarurile Romei sale eterne, prin care va dobândi o *nemurire intermitentă*: „Cărțile noastre nu vor pieri cu toate; statuile sparte ne vor fi reparate; alte capele și alte frontoane vor lua naștere din frontoanele și capelele noastre; unii oameni vor medita, vor lucra și vor simți ca noi: îndrăznesc să mă bizui pe acești continuatori presărați la intervale neregulate de-a lungul veacurilor, pe această nemurire intermitentă. Dacă barbarii vor pune vreodată stăpânire pe lume, vor fi obligați să adopte unele din metodele noastre, vor sfârși prin a ne semăna”.

Memoriile lui Hadrian glisează pe muchia abruptă ce desparte luminoasa biografie oficială a unui împărat slăvit, admirat și temut de existența intimă, discretă și tatonantă a unui om singur în fața sinuoșităților vieții și impenetrabilității morții. „Dacă acest om n-ar fi menținut pacea lumii și n-ar fi refăcut economia imperiului, fericirile și nefericirile sale personale m-ar fi interesat prea puțin.” Dar dacă nu ar fi existat împlinirile și eșecurile sale atât de omenești, oare ar mai fi interesat-o pe Marguerite Yourcenar soarta Cezarului care a reinstaurat pacea lumii și a redesenat contururile culturale ale unei Rome eterne? Cu toate că romanul lui Marguerite Yourcenar se desfășoară cronologic, respectând întocmai înlănțuirea vârstelor, itinerariile călătoriilor și succesiunea reformelor lui Hadrian, dincolo de concatenarea vizibilă, obiectivă și ireversibilă a evenimentelor prinde contur un flux temporal subteran, invizibil, subiectiv: timpul curge altfel, chiar anapoda, pentru omul din spatele măștilor imperiale. Coordonatele spațio-temporale se dedublează și ele, istoria captează traiectoria precis conturată a unei personalități, pe când viața intimă se dovedește informă, haotică și confuză: „Când îmi privesc viața, mă îngrozesc cât de lipsită de formă se arată. Existența eroilor, cea povestită, e simplă; ea merge direct la țintă ca o săgeată.” Cu toate că, la suprafață, *Memoriile lui Hadrian* conturează zborul înalt al unei săgeți, subiacent se prefigurează o cronologie alternativă – care dilată, suprimă sau amalgamează secvențele temporale – și o suprapunere de spații interioare care face posibilă trăirea simultană în multiple lumi reale sau imaginare: „Am propria mea cronologie, cu neputință de sincronizat cu cea bazată pe întemeierea Romei sau cu era olimpiadelor. Cincisprezece ani în fruntea armatelor au durat mai puțin decât o dimineață la Atena; există oameni pe care i-am frecventat toată viața și pe care nu-i voi întâlni în Infern. Spațiile se suprapun și ele: Egiptul și valea Tempe sunt foarte apropiate, iar eu nu sunt întotdeauna la Tibur, chiar când mă aflu acolo.”

În scrisoarea sa testamentară adresată nepotului său adoptiv, viitorul împărat Marcus Aurelius, Hadrian își istorisește viața cu o seninătate olimpiacă, *sine ira et studio*, într-o introspecție necruțătoare ce va nutri „o relatare lipsită de idei preconceptuate și de principii abstracte, extrasă din experiența unui singur om care sunt eu”. Observația directă, în căutarea celor mai sofisticate nuanțe ale gândirii și celor mai fine vibrații afective, se conjugă subtil cu mișcarea contrară, de detașare de sine în contemplarea celor din jur, fără inutile iluzii, dar și fără ipocrize aere de superioritate: „Nu disprețuiesc oamenii. Dacă aș fi făcut-o, n-aș fi avut nici un drept, nici vreo rațiune să încerc să îi conduc. Știu că sunt vani, ignoranți, avizi, fără astâmpăr, în stare de aproape orice ca să reușească, să se arate capabili chiar în fața lor înșile sau pur și simplu pentru a scăpa de suferință. Știu: și eu sunt ca ei, cel puțin uneori, sau aș fi putut fi.” Discretă cutie de rezonanță pentru vocea eroului ei, Marguerite Yourcenar îi imprimă acesteia tonul just, fluidizându-i asperitățile, imprimându-i timbrul echilibrat al lucidității, la egală distanță de naivitate și infatuare. În figura versatilă a lui Hadrian,

scriitoarea franceză nu a concentrat doar tot ceea ce a fost acesta, până la cele mai subtile detalii descoperite în ampla bibliografie consultată cu acribie, ci și ceea ce acesta ar fi putut să fie. Romanul nu doar speculează aluziv în zona ipotezelor neconfirmate, lăsate cu ingeniozitate în suspensie – precum circumstanțele neclare ale adopției lui Hadrian de către muribundul Traian ori ale morții neașteptate a lui Antinous –, ci îndrăznește să îi sporească personajului marja de ambiguitate, îmbogățindu-i inestimabil acuitatea ideatică și afectivă, înglobând și posibilitățile – poate unele neîmplinite – circumscrise destinului său. Grăitoare în acest sens este cea de-a treia cale de cunoaștere, complementară celor două directe, observația lumii interioare și a celei exterioare: *ocolul prin cultură*. Cu toată mefiența – ușor jucată – în puterea cărților de a capta un adevăr istoric sau personal, Hadrian recunoaște deschis că „întâile mele patrii au fost cărțile”, fie ele de istorie, știință, filozofie ori poezie, configurând armonioasa *imago mundi* ce se desprinde din rețeaua de referințe livrești întrețesute abil în romanul Margueritei Yourcenar. Copil teribil al timpului său, Hadrian absoarbe tot ceea ce s-a scris, până în punctul în care nu doar lectura devine o cheie de descifrare a lumii – „litera scrisă m-a învățat să ascult vocea omenească” – ci și, invers, experiența conduce la comprehensiunea zestrei livrești – „viața m-a făcut să înțeleg cărțile”.

Hadrian trăiește succesiv mai multe vieți, pe care învață să le armonizeze cu agilitate, dar și să le disocieze cu luciditate – militarul, legiuitorul, judecătorul, administratorul sunt tot atâtea roluri pe care actorul și le asumă pe scena publică, tot așa cum discipolul, poetul, artistul, prietenul, amantul sunt chipurile alternative ale abilului acrobat jonglând pe sârmele fragile ale relațiilor interumane: „Versatilitatea îmi era necesară; eram mai mulți într-unul, din calcul; unduitor, din joacă. Mergeam pe frânghia întinsă. Nu numai lecțiile unui actor îmi erau de ajuns, mi-ar fi trebuit și ale unui acrobat.” Însă dincolo de multitudinea de *personae* sub care se ascunde Hadrian, în vălmășagul de imagini alunecoase atent autoconstruite, printre podoabe și sulemeneli, se întrezărește timid la început, apoi din ce în ce mai limpede, chipul unui om vulnerabil, dar autentic în unicitatea sa: „Întrezăresc totuși în această diversitate, în această dezordine, prezența unei persoane, forma ei însă pare aproape întotdeauna schițată de forța împrejurărilor; trăsăturile ei se tulbură ca a unui chip oglindit în apă.” Proteic *à la Pessoa*, modern până la pulverizarea centrifugă într-o panoplie de măști identitare, clasicul Hadrian rămâne, cu toate acestea, consecvent cu sine însuși, regăsindu-se mereu sub forța centripetă a morții: „Sunt ceea ce eram, mor fără să mă fi schimbat.” Unduitorul destin al lui Hadrian, dincolo de preaplinul voluptăților, pare a fi o aprigă luptă cu sine, într-un mereu reluat exercițiu de învățare intermitentă a (ne)muririi.

Destinul lui Hadrian prinde contur în romanul Margueritei Yourcenar prin multiplicarea firului liniar al vieții prin cele două proiecții ale sale din oglinda imaginației: imaginea de sine, ce se deslușește în apele limpezi ale unei conștiințe iscoditoare și necruțătoare, și chipul ideal, desprins din șerpuirea diafană a unui vis, spre care tinde asimptotic o voință călită prin autodisciplină. „A nu pierde din vedere graficul unei vieți omenești care, orice s-ar spune, nu se compune dintr-o orizontală și două perpendiculare, ci mai degrabă din trei linii sinuoase, întinse la infinit, mereu apropiindu-se și neîncetat divergente: ceea ce un om a crezut că este, ce a vrut să fie și ce a fost.” În *Memoriile lui Hadrian*, Marguerite Yourcenar împletește cu dexteritate firele când convergente, când divergente, toarse cu măiestrie din cele trei caiere ale istorisirii – luciditatea, voința și fatalitatea. După cum intuiește Irina Petraș, prin Hadrian, Marguerite Yourcenar „pariază pe *omul liber*, răspunzător de ceea ce viața/ trecutul păstrează și dezvoltă”¹³. Dincolo de contradicții și tatonări, de autoiluzionări și demistificări, de desfătările nerefuzate și de austeritățile autoimpuse, Hadrian reușește să echilibreze cumpăna dintre libertate și supunere, într-un imperceptibil balans între pornirile sale contrare: „fiecare om trebuie neconținut să

¹³ Irina Petraș, *Știința morții*, vol. II *Înfățișări ale morții în literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 73.

aleagă în cursul scurtei sale vieți între neobosita speranță și înțeleapta lipsă de speranță, între plăcerile haosului și cele ale stabilității, între Titan și Olimpian. Să alegi între ei sau să reușești să-i împaci într-o bună zi unul cu celălalt.” Elecțiunea alternează cu tentativele de reconciliere a multiplelor ipostaze ale unui eu proteic, impulsurile titanice sunt ferm strunite sub hățurile disciplinei auguste, seninătatea olimpiană este tulburată de frisoanele morții, voluptățile carnale și neliniștile metafizice își dau întâlnire în caruselul unei vieți atent cumpănite, în care „dezordinea se integra ordinii”, „disonanțele topindu-se în armonie”. Răsfrântă în graficul minuțios configurat de Marguerite Yourcenar, figura armonioasă a lui Hadrian dobândește consistență prin congruența celor trei contururi suprapuse ce o alcătuiesc: zeul care a crezut că este, împăratul care a vrut să fie, omul care a fost.

Humanitas, Felicitas, Libertas sunt cuvintele gravate pe monedele din vremea lui Hadrian, concentrând crezul unui estetic ce se considera „răspunzător de frumusețea lumii”, înțeleasă după tiparul clasic, ca „echilibrul părților, ansamblul proporțiilor armonioase, neclintit de nici un exces”. Între voluptățile dionisiace ale exceselor și sublimarea lor apolinică într-un *modus vivendi* prin care nici o plăcere nu este nici refuzată, nici supralicitată, Hadrian va alege neabătut cea de-a doua cale. Vânătoarea, călăria, înotul, călătoriile, răsfăturile gastronomice, rafinamentele erotice, tihna somnului, deliciale singurătății nu sunt facile supape ce îl deconectează intermitent pe Hadrian de la ritmul alert și tracasant al cărmuirii unui imperiu, ci subtile piste spre (auto)cunoaștere, mijlocind saltul din zona călduță a desfătărilor fizice în sfera selectă a delectărilor spirituale. Vânătoarea nu mai este o banală descătușare de porniri sadice, de o feroce violență, ci și un ritual de maturizare și o probă de curaj, „lupta dreaptă între inteligența omenească și chibzuința sălbăticiunilor” oferindu-i lui Hadrian o alternativă la confruntările „secrete cu adversari rând pe rând prea rafinați sau prea obtuzi, prea slabi sau prea puternici”. Dacă vânătoarea îi oferă împăratului prilejul unei înfruntări fățișe, călăria îi aduce bucuria unei comuniuni perfecte: „vânatul nu e decât un adversar, dar calul era un prieten”. Ghepardul sângeros adulmecându-și prada devine centaurul în ființa căruia calul și călărețul sunt îngemănați în asemenea măsură încât animalul nu doar că își ascultă stăpânul ca și cum acesta ar fi „însuși creierul lui”, ci îi și temperează avânturile imposibile și îi dezvăluie propriile limite omenești: „Calul meu înlocuise sutele de noțiuni privitoare la titlu, funcție și nume care complică relațiile dintre oameni prin simpla cunoaștere exactă a greutății mele ca om. Mergea la parte egală în avânturile ce le luam; știa întocmai și încă mai bine ca mine punctul în care voința-mi întrecea putința”. O similară undă de spiritualitate traversează și celelalte plăceri elementare, făcându-l pe Hadrian să experimenteze o cale inedită de a fi „părtaș al existenței tuturor: simpatie ce constituie genul de nemurire cel mai puțin supus revocărilor”. Înotul îi aduce lui Hadrian o comprehensiune ce „se străduia să depășească omenescul, trecând de la înotător la valul însuși”, hrana degustată cu poftă pare „a conține în concentrație maximă esența însăși a nemuririi”, vinul devine licoarea magică prin care se mijlocește inițierea în „misterele vulcanice ale pământului”, „dispersiunea ei implacabilă prin artere” provocând „o senzație aproape sacră”, de o intensitate similară deliciului de a savura apa din palmă sau de la izvor și de a-i sorbi „proaspăta-i puritate”. Însă cele mai intense și, totodată, cele mai amețitoare voluptăți gustate de Hadrian sunt cele provocate de *Eros* și de *Hypnos*, ca o dulce prefigurare a ceea ce se află dincolo de „perdeaua neagră” a lui *Thanatos*.

Iubirea este cheia de boltă a unei vieți dedicate slujirii Celuilalt, „o formă de inițiere, unul dintre punctele de întâlnire a tainei cu sacrul”: „Pe vremuri visam să întocmesc un sistem al cunoașterii omului întemeiat pe erotică, o teorie a contactului în care misterul și demnitatea celuilalt ar constitui pentru eul meu tocmai punctul de sprijin al unei alte lumi. În cadrul acestei filosofii, voluptatea ar fi o formă mai completă dar și mai specializată în ce privește apropierea de Altul, încă o tehnică pusă în slujba cunoașterii a ceea ce nu suntem noi cei pururi zăvorâți în sine.” Aparent, e o alegere stranie, incompatibilă cu nonconformismul celui căruia i-a displicut întotdeauna să adere „fără rezerve la vreun sistem” și cu independența

celui ce a refuzat să-și găsească centrul de greutate în afara propriei persoane, bântuit de teama rușinoasă „de a nu depinde în chip exclusiv de nici o ființă”. Însă e o opțiune firească pentru cel ce caută să întâlnească în îmbrățișare „creatura umană despuiată, singură cu ea însăși”, „în clipele sale cele mai bune”, când „se eliberează chiar din cleștele condiției umane”. Hadrian urmărește să înlătore rând pe rând măștile, să îndepărteze deghizările, să suspende jocul aparențelor, decojind ființa iubită de straietele conveniențelor. În căutarea deplinei nudități sufletești, Hadrian se lovește, de cele mai multe ori, de ziduri impenetrabile, întrucât „nici o mângâiere nu ajunge însă până la suflet”, iar „spiritul sau sufletul pe care îl căutam nu era încă decât un parfum”. Ironic, singurele ființe de care reușește să se apropie într-atât încât să simtă adierea acestui suav parfum sunt mai degrabă niște absențe, Plotina și Antinous, umbrele care îl vor întâmpina pe Hadrian în pragul morții. Soția aprigă a lui Traian și mama adoptivă a lui Hadrian, Plotina este prietena în fața căreia împăratul își dezgoleşte necondiționat sufletul, fără mijlocirea vreunei atingeri trupesti: „Intimitatea trupurilor care nu a existat niciodată între noi a fost compensată de contactul a două spirite străns împletite unul cu celălalt”. Misteriosul Antinous, efebul care, prin sacrificiul său, nu i-a „îmbogățit viața, ci moartea” lui Hadrian, își asumă rolul unui Caron ce spulberă statuia zeului, obișnuindu-l pe omul devastat din spatele purpurii imperiale cu inevitabilului său final: „Totul se năruia; totul părea că se stinge. Zeus Olimpianul, Stăpânitorul Totului, Salvatorul Lumii se prăbușiseră și nu mai rămase decât un om cu părul sur, hohotind de plâns pe puntea unei corăbii.”

Odată trecut acest prag, *saeculum aureum* se încheie pentru Hadrian, trupul începe să se teamă de sufletul nesățios, închis în fragilul înveliș, și să se preschimbe din camaradul fidel într-un „monstru prefăcut care în cele din urmă își va devora stăpânul”. Ajuns „la vârsta la care pentru fiecare om viața e o înfrângere acceptată”, experimentând în fiecare noapte, în somnul ce se arată un cumplit „frate al morții”, o nouă întâlnire provizorie cu neantul, zeului ce *nu credea să-învețe a muri vrodată* nu îi mai rămâne decât să se pregătească pentru călătoria cea din urmă și să își privească față, cu luciditate, conturul omenescului său sfârșit: „Suflet mic, suflet blând și călător, tovarăș al trupului meu care te-a găzduit, vei coborî pe meleagurile livide, aspre, pustii, unde nu vei mai fi jucăuș precum obișnuiai odinioară. Încă o clipă, să privim împreună tărâmurile familiare, obiectele pe care neîndoielnic nu le vom mai vedea niciodată... Să încercăm să pătrundem în moarte cu ochii deschiși...” După cum subliniază și George Rousseau, ultima parte din *Memoriile lui Hadrian* „încununează cartea”, întrucât „aici Yourcenar nu a scris numai strălucitor, dar a gândit original ca un filosof al morții”¹⁴, scrutând cu luciditate abisurile melancoliei.

În concluzie, formula narativă la persoana întâi îi oferă scriitoarei posibilitatea să-și împrumute vocea personajului său și să împletească evocarea și imaginația, chiar cu riscul alunecării deliberate a personajului în sfera necreditabilului, din perspectiva unui pact strict referențial. Tehnicile literare ale memorialisticii imaginare îi asigură personajului posibilitatea de a rescrie istoria, biografia sa personală oglindită în istoria predecesorilor săi, conectând viața sa la spiritul epocii sale. Dar scrisoarea imaginară a lui Hadrian adresată urmașului său, viitorului împărat Marcus Aurelius, nu scrie doar o pagină de istorie antică, ci și o cronică modernă a eforturilor omului de a se elibera de constrângerile condiției umane. Marguerite Yourcenar urmărește nu doar să pună în lumină galeria de măști a unei personalități puternice, ci și să treacă dincolo de ele, captând în cuvinte fragilitatea unei ființe umane care pătrunde în moarte cu ochii deschiși.

BIBLIOGRAPHY

¹⁴ George Rousseau, *Yourcenar*, Traducere de Eugenia Chira, Postfață de Magda Ciopraga, Editura Institutul European, 2009, p. 107.

- Boyer-Weinmann, Martine, *La relation biographique. Enjeux contemporains*, Éditions Champ Vallon, Seyssel, 2005.
- Bratu, Florian, *Marguerite Yourcenar. Memora identității: viziune și destin*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- Ciopraga, Magda, *Marguerite Yourcenar, de la morale à l'écriture. Objectivité et présence de l'auteur*, Editura Fides, Iași, 2000.
- Cohn, Dorrit, *The Distinction of Fiction*, John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1999.
- Genette, Gerard, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Traducere și prefață de Ion Pop, Editura Univers, București, 1994.
- Jacomard, Hélène, *Lecteur et lecture dans l'autobiographie française contemporaine*, Editura Librairie Droz S. A. , Geneva, 1993.
- Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Traducere de Irina Margareta Nistor, Editura Univers, București, 2000.
- Rousseau, George, *Yourcenar*, Traducere de Eugenia Chira, Postfață de Magda Ciopraga, Editura Institutul European, 2009.
- Yourcenar, Marguerite, *Cu ochii deschiși. Convorbiri cu Matthieu Galey*, Traducere din limba franceză de Elena Bulai, Curtea Veche Publishing, București, 2007.
- Yourcenar, Marguerite, *Memoriile lui Hadrian urmate de Carnetele de note la Memoriile lui Hadrian*, Traducere din franceză și note de Mihai Gramatopol, Editura Humanitas Fiction, București, 2015.